

Régi és új hangsúlyok az új intézményi közgazdaságtanban

**Institutions and Change. ISNIE 7. konferenciája,
Budapest, 2003. szeptember 11–13.**

Az International Society for New Institutional Economics (ISNIE)¹ 2003. szeptember 11. és 13. között Budapesten tartotta 7. éves konferenciáját,² amelyen az Új Intézményi Közgazdászok Magyarországi Társasága egy önálló panelt szervezett. A konferencia hat szekcióba szerveződött, a szekciók pedig témák szerint három-négy panelbe. Összesen 94 előadás hangzott el, ebből négy a magyar társaság által szervezett panelben. A konferencián számos nemzetközileg elismert kutató számolt be kutatásairól.

Paul Joskow,³ az ISNIE elnöke *New Institutional Economics: A Report Card* címmel adott keresztmetszetet az új intézményi közgazdaságtanról. Előadásában kiváló gondolati összefoglalást mutatott be az új institucionalizmus lényegéről, fejlődéséről és problémáiról. Joskow szerint az új intézményi közgazdaságtan jelentőségét és létjogosultságát több tényező is alátámasztja. Az intézmények jelentős hatással vannak a gazdasági teljesítményre, tehát vizsgálatuk nem kerülhető meg. A különböző intézményeket lehet vizsgálni elméleti és empirikus módszerekkel, de az elemzésnek interaktívnak kell lennie. Az intézményi közgazdaságtan interdiszciplináris jellegű és dinamikus történelmi szemléletű. Az új intézményi közgazdaságtani megközelítés nagy előnye, hogy egyaránt alkalmazható a fejlett, átmeneti és a fejlődő országokra is.

Joskow professzor *Williamson* [1998] elemzési keretét használta fel és egészítette ki az új intézményi közgazdaságtani kutatások jellemzésére, amely a társadalmi elemzés négy szintjét különíti el (*1. ábra*).

Az első szint a beágyazottság szintje, ahol a szokások, normák, vallások, tradíciók helyezkednek el. Ezen a szinten a változás nagyon lassú (100–1000 év), s így a legtöbb közgazdász ezt adottnak tekinti. A második szintet az intézményi környezet alkotja, amely 10–100 év alatt változik meg. Ide tartoznak az alapintézmények (jogi környezet, politikai rendszerek, tulajdonosi jogok), amelyet a tulajdonosi jogok közgazdaságtana elemez.

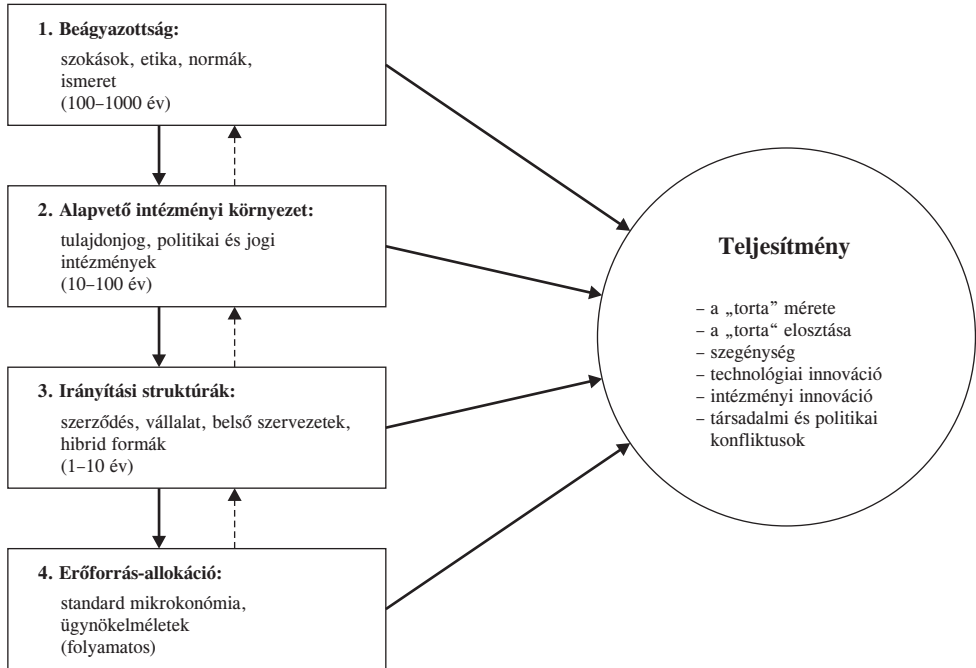
¹ Az International Society for New Institutional Economics 1996-ban alakult azzal a céllal, hogy ösztönözze az új intézményi közgazdaságtani kutatásokat, és kapcsolatot teremtsen a kutatók között. Az új intézményi közgazdaságtan elnevezés Douglass Northtól származik, aki a régi amerikai institucionalizmustól (Veblen, Commons) való megkülönböztetésül nevezte újnak ezt az 1970-es évektől kibontakozó irányzatot. Az új intézményi közgazdaságtan tárgyköre meglehetősen széles, a gazdasági, társadalmi és politikai intézmények megmagyarázására terjed ki. Fő kérdése, hogy miért és hogyan alakulnak ki a különböző intézmények, milyen célokat szolgálnak, miért és hogyan változnak. Az irányzat alapvetően a neoklasszikus kereteken belül marad, és a hagyományos neoklasszikus elmélet kiterjesztésére vállalkozik. A társaság első két elnöke, Ronald Coase és Douglass North Nobel-díjas közgazdászok. A szervezet napjainkra az egyik legjelentősebb nemzetközi közgazdasági társasággá vált. További információkért lásd: <http://www.isnie.org>.

² A konferencia helyszíne a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem volt, megrendezését a Magyar Nemzeti Bank támogatta.

³ Paul L. Joskow a Massachusetts Institute of Technology professzora. 1972-ben szerzett PhD-fokozatot a Yale Egyetemen. A Center for Energy and Environmental Policy Research igazgatója az MIT-n, tudományos tanácsadója a National Commission on Energy Policynek. Tagja az American Academy of Arts and Sciencesnek, az ISNIE ötödik elnöke. Kutatási területe az ipari szervezetek, az energia- és környezet-gazdaságtan, a versenypolitika és a szabályozás. Öt könyvet és több mint 100 cikket publikált, köztük a legfrissebb közgazdasági folyóiratokban.

1. ábra

A társadalmi elemzés williamsoni négy szintje és hatása a gazdasági teljesítményre

A folytonos nyíl erős, a szaggatott nyíl pedig gyengébb, változó mértékű kapcsolatot jelöl.

Szintén ezen a szinten vizsgálható a pénzügyi rendszer, a migráció, a kereskedelem és a külföldi tőkebefektetések szabályai is. A harmadik szinten az irányítási struktúrák (piac, vállalat, hibrid formák) találhatóak, ezek rövidebb távon, 1–10 év alatt változnak. Az irányítási struktúrák magyarázatát a tranzakciós költségek elmélete adja. A negyedik szinten a standard neoklasszikus elmélet használható, mert itt az erőforrás-allokációs döntések születnek meg. A szintek interaktív kapcsolat állnak egymással, de a gyorsabban változó szintek csak gyengébben hatnak az alacsonyabb szintekre. A szintek a gazdaság teljesítmény különböző aspektusaira; a termelésre, az elosztásra, a technológiai és intézményi innovációkra, valamint szélesebb értelemben a szegénységre és a társadalmi, politikai konfliktusokra is hatnak. A hatékony elemzéshez szükség van a szintek közötti viszony kutatására is.

Joskow megítélése szerint az új intézményi közgazdaságtan a 2. és a 3. szint elemzésére koncentrál. Alátámasztja ezt az is, hogy a budapesti konferencián az előadások több mint 80 százaléka vonatkozott ezekre a kategóriákra. A professzor hosszason elemezte azokat a területeket is, amelyekre kevés figyelmet szentelt az új intézményi közgazdaságtan, vagy nem volt sikeres. Kevés figyelem irányul az 1. szintre, azaz a normák, szokások és a beágyazottság problémájának kutatására, valamint a szervezetek belső struktúrájának, a migrációnak és a globalizációnak a megértésére. Kiemelte azonban, hogy az új intézményi közgazdaságtan számos területen sikereket ért el, széles körben elfogadottá vált, és mára behatolt a *mainstream* folyóiratokba is.

A szekciókban elhangzott páratlanul színes és sokrétű előadásokból csak szubjektív

válogatást adhatunk az új intézményi közgazdaságtan vezérfonalának és kutatási irányainak bemutatására. A előadások többsége jól illeszkedett az új intézményi közgazdaságtan hagyományos vonalába, azaz a williamsoni keret 2. és a 3. szintjéhez.

Horst Feldman (University of Tübingen) *Labor market regulation and labor market performance* című, 36 országot átfogó tanulmányában azt a kérdést elemezte, hogy a munkapiaci szabályozás mely elemei befolyásolják leginkább a munkanélküliséget. A magas minimálbér, a kötelező munkaóra meghatározása, a felvétel és elbocsátás szigorú szabályozása összességében merev munkapiachoz vezetnek, épp a hátrányos helyzetű csoportok számára (alacsony képzettségűek, hosszú távú munkanélküliek, fiatalok, nők) okozva kirívóan magas munkanélküliséget. A szabályozás másik oldalát, annak kialakítását elemezte a különböző argentin érdekcsoportok érdekérvényesítésén keresztül *Pablo T. Spiller* (University of California) *It takes two to tango* című előadásában. Kutatási eredményeiben bemutatta, hogy Argentínában a szakszervezetek és a legfelsőbb bíróság együttesen nagymértékben képesek befolyásolni a mindenkori kormány foglalkoztatási politikáját.

Török Ádám (Veszprémi Egyetem) *The long-term transformation of entry barriers in international trade* című előadása gazdaságtörténeti összefüggésben tárgyalta a piaci belépési korlátok elméletét a nemzetközi kereskedelemben. A kormányok kereskedelempolitikájára az elmúlt évtizedekben egyre inkább a liberalizáció, azaz a mesterséges belépési korlátok megszüntetése volt jellemző. Az úgynevezett régi stratégiai belépési korlátok a mai nemzetközi kereskedelemben egyre inkább irrelevánssá válnak. A tanulmány amellet érvelt, hogy az „új” stratégiai belépési korlátok, amelyeket már az egymással versenyző vállalatok hoznak létre (például egy technológiai fejlesztéssel kapcsolatos stratégiai félrevezetés) egyre inkább az új gazdaság jellemzőivé válnak.

Philip Schuller (World Bank) *Institutions and the composition of international trade in the post-socialist transition* tanulmánya azt vizsgálta, hogy a posztszocialista országok nemzetközi kereskedelmének alakulására milyen hatással volt az adott országok intézményi környezete. Statisztikai eredményei szerint a kilencvenes években az átalakulás miatt bekövetkezett outputsökkenés jelentős mértékben a gyenge intézményi háttérnek (elsősorban a szerződések gyenge kikényszeríthetőségének) volt köszönhető. A nemzetközi kereskedelemben fontos szerepet betöltő közvetítők létezésének gazdasági okait keresve *Harald Trabold* (DIW Berlin) *The role of property rights, transaction costs, and network effects in foreign trade intermediation* című előadásában az előbbihez hasonló tényezőket vett górcső alá. Ökonometriai vizsgálatokkal igazolta, hogy a nemzetközi áru- és termék-közvetítés kiterjedtségét három faktor határozza meg: a tulajdonosi jogok védelme (szerződések kikényszeríthetősége), a tranzakciós költségek aránya a kereskedelem hatékony szintjéhez képest, valamint a közvetítők közötti formális és informális hálózatokba vetett bizalom. *Gary D. Libecap* (University of Arizona) szintén a tranzakciós költségek és a tulajdonosi jogok szerepét és kapcsolatát elemezte *Transaction costs and resistance to water rights transfer* című előadásában. Los Angeles vízellátási példáján keresztül mutatta be a tranzakciós költség determináló tényezőit.

A tranzakciós költségek konkrét vállalati hatását elemezte *Bertrand V. Quélin* (HEC, Franciaország) az *Outsourcing and relational contract: Why do firms contract out* című előadásában. A kihelyezés (*outsourcing*), amely egy hibrid irányítási forma, hosszú távú összetett szerződéseken alapul. A professzor tanulmányában a tranzakciós költségek elméletét és az erőforrás-alapú elméletet próbálta ötvözni, amikor a kihelyezések öt gazdasági faktorát különböztette meg: költségsökkenés, régi befektetések és alapvető tevékenység szerepe, hivatali költségek hatása a hatékonyságra, a bizonytalanság és a szerződés időtartama.

Dalia Marin (Ludwig Maximilians University) és *Thierry Verdier* (DELTA-EIF, Franciaország) *Power inside the firm and market* című közös tanulmányukban a globális piaci versenynek a vállalatok újjászervezésére gyakorolt hatását elemezték. Vizsgálataik során

azt tapasztalták, hogy a piaci verseny közepes szintjénél a vállalatok vezérigazgatói befolyásolják a vállalaton belüli ellenőrzési feladatok delegálását. Az országok világgazdaságba történő integrációja azonban kikényszeríti a vállalatok újjászervezését, amely vállalati összeolvadásokhoz, felvásárlásokhoz, valamint nagymértékű kiszervezési hullámhoz vezet.

Az Új Intézményi Közgazdászok Magyarországi Társasága által szervezett panel első előadójaként *Mihályi Péter* (Veszprémi Egyetem, CEU) a vállalati irányítás elméleti és gyakorlati paradoxonjait elemezte *Corporate governance from a post-communist perspective* című előadásában. Az elmúlt évek amerikai cégeinek (Enron, WorldCom) botrányai és az azokat követő tőzsdei árfolyamzuhanás bebizonyította, hogy a természetüknél fogva változékony tőkepiacok aligha lehetnek pontos mércéi a vállalati vezetés sikerességének. Még nehezebb mérni a gyakorlatban a vezetők sikerességét olyan országokban (például Magyarország, Lengyelország), ahol a tőkepiacok reakciói kis likviditásuk miatt eleve nem lehetnek mérvadók.

Szabó Katalin (BKÁE) *Nomad employees riding several horses* című előadásában a magyar munkaerőpiac rendszerváltás utáni radikális átalakulását tekintette át. Az átalakult hazai és új külföldi vállalatok által támasztott rugalmas foglalkoztatás iránti igénnyel párhuzamosan spontán alakult ki az esetleges szabályozás, és csak lassan növekszik Magyarországon az atipikus vagy feltételes munka részaránya, amely fele az európai uniós átlagnak.

A kockázati tőke szerepét vizsgálta a magyar vállalatok finanszírozásában *Karsai Judit* (MTA, KTK) *Can bureaucrats substitute for private investors?* című előadásában. Az állami szerepvállalás a hazai kockázati tőke-piacon nem bizonyult kellően hatékonynak, és ez annak tudható be, hogy elszigetelődött a magánbefektetőtől. Ez ellentétes a nemzetközi gyakorlattal, hiszen a fejlett piacgazdaságokban az állam inkább közvetett módon avatkozik be.

Csaba László (CEU) felvetette azt a gondolatot, hogy félrevezető az új intézményi közgazdaságtan szemléletének olyan interpretálása, hogy egy jól működő gazdasághoz elég megfelelő intézményeket kiépíteni. Ez lenne az egyszerű recept a gazdasági fejlődéshez? Az ISNIE Budapesten hivatalba lépett új elnöke *Mary M. Shirley* (World Bank) is kiemelte előadásában, hogy e fenti kérdés mellett az új institucionalizmusnak három konkrét kérdésre kell válaszokat keresnie a jövőben: 1. Mi magyarázza, hogy a szegényebb államokban kevésbé fejlettek az intézmények? 2. Mely intézmények befolyásolják leginkább a gazdasági fejlődést? 3. Hogyan fejleszthetők az intézmények az egyes országokban?

Eltérően a korábbi évektől, több előadás szólt a normák, a kulturális tradíciók, a magatartási szabályok, a bizalom és a politikai intézmények kérdéseiről. Úgy tűnik, hogy az új intézményi közgazdaságtan hagyományos kutatási irányai mellett (a williamsoni 2. és 3. szint) új hangsúlyok jelennek meg az iskolában, és ezek az ISNIE éves konferenciáján is megjelentek. E téren első helyen kell szólni a budapesti konferenciának megkülönböztetett rangot adó két Nobel-díjas közgazdász, *Douglass C. North*⁴ és *Vernon L. Smith*⁵

⁴ Douglass C. North 1983 óta a Saint Louis-i Washington Egyetem professzora. 1952-ben szerzett PhD-fokozatot. Akadémiai karrierjét a seattle-i Washington Egyetemen kezdte, ahol 33 évet töltött. 1983-ban közgazdaságtudományi Nobel-díjjal tüntették ki a gazdaságtörténeti kutatások új alapokra helyezéséért. 1987-ben az American Academy of Arts and Sciences, 1996-ban a British Academy tagjává választották. Elnöke volt az Economic History Associationnek, a Western Economic Associationnek és az ISNIE-nek. Kutatásainak központi kérdése a politikai és gazdasági intézmények kialakulása és azok hatása a gazdasági teljesítményre, különös tekintettel a tulajdonosi jogok és a tranzakciós költségek problematikájára. Több mint 50 tanulmánya és 10 könyve jelent meg, az egyik legjelentősebb az 1990-ben publikált *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Legújabb kutatásait a *The Process of Economic Change* című hamarosan megjelenő könyvében foglalja össze.

⁵ Vernon L. Smith a George Mason Egyetem közgazdasági és jogi professzora. 2002-ben kapott közgazdasági Nobel-díjat a kísérleti közgazdaságtan megteremtéséért, amely lehetővé teszi, hogy laboratóriumi körülmények között empirikus vizsgálatokat folytassunk és piaci mechanizmusokat teszteljünk. Elsőként

előadásairól. Kutatásaikban a közös „új hangsúlyt” az egyéni magatartás szubjektív elemeinek és az intézmények evolúciójának összefüggései jelentik. Ezt az irányt több szekcielőadás is követte, amelyek a normák, kulturális elemek, szokások témakörével foglalkoztak. Szintén újdonságnak tekinthető az új gazdaság problémáit explicit módon kutató előadások sora, amelyek egy önálló panelt alkottak. A harmadik terület, amely a korábbiaktól eltérően kiemelt figyelmet kapott, a politikai intézmények kérdésköre volt.

Douglass North előadásának címe *Understanding the Process of Economic Change* volt. A professzor saját bevallása szerint már több mint 50 éve arra az egyszerű kérdésre próbál válaszolni, hogy miért válnak egyes országok gazdaggá, miközben mások szegények maradnak. A kérdés mögött az az alapfeltevés húzódik meg, hogy a politikai és gazdasági intézmények jelentős hatást gyakorolnak a gazdasági fejlődésre és változásokra. North professzor előadásában a gazdasági változás megértéséről beszélt, leginkább arról, hogy hogyan hatnak az intézmények a gazdasági fejlődésre. Kiindulásként leszögezte, hogy a gazdasági teljesítmény növelése az intézmények változásának megértését követeli meg.

North az intézményeket meglehetősen szélesen értelmezi: az intézmény az „a keret, amelyen belül az emberi interakciók lezajlanak” (North [1990] 4. o.). Ez magában foglalja a kulturális, társadalmi és kognitív folyamatokat is, amelyek normákat szolgáltatnak az emberi interakciók számára. Különös nyomatékkal volt szó az intézményrendszer három elemének, a formális szabályoknak (jogrendszer), az informális szabályoknak (magatartási normák) és az ezeket kikényszerítő szabályoknak a kölcsönhatásáról, valamint ezek és a gazdasági teljesítmény kapcsolatáról. Önmagában a gazdag országok formális szabályainak átvétele még nem vezet a gazdasági teljesítmény növekedéséhez – ezt számos ország példája igazolja –, az informális szabályok és a kikényszerítő szabályok megváltoztatására is szükség van. Nincsenek tehát olyan sémák, amelyek az intézményrendszertől függetlenül másolhatók és sikerre vezetnek. Emellett a professzor azt is hangsúlyozta, hogy a múltbeli tapasztalatok kritika nélküli átültetése szintén problémát okoz, ugyanis az intézményi változást az útfüggőség mindig korlátozza. Douglass North előadásának egyik fő következtetése az volt, hogy a formális, informális és a kikényszerítő szabályok különböző módon működnek különböző kontextusokban.

North előadásában különösen nagy fontossággal utalt az ideológiák, hitek és mentális modellek szerepére. Példaként említette a muszlim országokat, akik gazdaságilag fejletlenek, és ez nagyrészt hitrendszerükből fakad. Fontos lenne tehát szerinte, hogy a közgazdaságtan is behatóbban tanulmányozza a kognitív és mentális kereteket, hiszen ezek szerepe a gazdasági teljesítményben jelentős. E törekvés jegyében az utóbbi években maga Douglass North is a kognitív tudományok nézeteinek közgazdaságtanba történő beépítésére törekszik. Nem csupán az adottságnak tekintett intézmények hatásait kutatja, hanem magát az intézményi változást. Ennek megértésében pedig szerinte kulcsfontosságú az ideológia, az útfüggőség és a tanulás.⁶ Ez a kutatási iránya jelentősen eltér a kezdeti vonalától, amikor a tranzakciós költségeket és a tulajdonosi jogokat alkalmazta a gazdaságtörténet neoklasszikus elemzésében. Az 1990-ben publikált könyve megírásától kezd-

---

elektronikai mérnök diplomát szerzett, de PhD-fokozatát 1955-ben már közgazdaságtanból szerezte a Harvard Egyetemen. Több közgazdasági társaság elnöke volt (köztük a Public Choice Society és az American Economic Association) és számos vezető közgazdasági szaklap volt vagy jelenlegi főszerkesztője, szerkesztőségi tagja. 1995 óta a National Academy of Sciences választott tagja. Több mint 200 szakkikk, könyvrészlet, monográfia szerzője a pénzügyek, a természeti erőforrások gazdaságtana és a kísérleti közgazdaságtan terén.

⁶ „A történelem számít. Nemcsak azért, mert a múltból tanulunk, hanem mert a jelen és a jövő a társadalmi intézmények folyamatosságán keresztül kapcsolódik a múlthoz. A mai és a holnap választásokat a múlt alakítja. És a múltat csak az intézményi evolúció történeteként lehet megérteni.” (North [1990] vii. o.)

ve North fokozatosan eltér a neoklasszikus gyökerektől (Vandenberg [2002]), és egyre inkább a kognitív elemek fontosságát és a bizonytalanságot hangsúlyozza, valamint a nem hatékony állapotok elemzése felé fordul. Nézetei több vonatkozásban is inkább a régi amerikai institucionalizmushoz, ezen belül is Commons nézeteihez viszik közelebb, mintegy hidat verve a régi és az új institucionalizmus közé (Groenewegen és szerzőtársai [1995]). Mindezen okok miatt Douglass North előadása az új intézményi közgazdászok konferenciáján izgalmas szellemi konfrontációt kínált: az új institutionalisták kemény magjának szemléletétől sok tekintetben eltérő nézeteket hangoztatott.

Vernon Smith, a kísérleti közgazdaságtan úttörője a piacokról, valamint a globalizáció és a piac összefüggéseiről tartott előadást *Markets, Capital Markets, and Globalization* – a meghirdetetthez képest módosított – címmel. Előadását három egymással összekapcsolódó szárra fűzte fel. Elsőként a termékpiacokról beszélt. Sokéves laboratóriumi kísérletei során a fogyasztási javak piacait rendkívül hatékonynak találta, mivel még a kevésbé tapasztalt kísérleti alanyok is képesek voltak rövid tanulási periódus után gyors és hatékony cserére. „Úgy látszik, született kereskedők vagyunk – mondta előadásában Vernon Smith –, és ez a képességünk a kulcs a gazdasági prosperitáshoz”. A csere lehet személyes, azaz történhet családon vagy csoporton belül, illetve folyhat a másik felet nem ismerve a különböző piacokon. Ezek közül a professzor a piaci csere összpontosított előadásában.

Smith szerint a termékek és szolgáltatások piacának meghatározó jellemzője a változatosság, amely az ízlésben, a képességekben, a természeti erőforrásokban megnyilvánuló különbségekben mutatkozik meg. Ez a változatosság a hatékony cserek révén szolgálhatja mindannyiunk jólétét. A professzor példaként említette az őskori törzseket, akik – amint rájötték, hogy jobban megéri a szomszédos törzsekkel kereskedni, mintsem legyilkolni vagy kirabolni őket, akkor épp – a piac alapvető funkcióját, a csere által kínált lehetőséget aknázták ki. Vernon Smith a szabadságot a piac fontos ismérvének tekintti, hiszen a változatosság megköveteli a szabadság toleranciáját. Hangsúlyozta, hogy a kereskedés révén kialakuló specializációból (példának hozva a jegesmedve elejtésének és feldolgozásának történetét) eredő közvetlen gazdasági haszon mellett kialakul a kölcsönös függőség, egymásrautaltság, amely közvetetten hat az egyéni jólétre a közös társadalmi és gazdasági szabályok alkalmazása által. Ezek a formális és/vagy informális szabályok, magatartási minták segítik elő a piacok hatékony működését, s ezáltal a gazdasági fejlődést.

Míg a termékpiacok a jelenlegi jólét alapjai, addig a tőkepiacok a jövőbeli jólét megalapozását szolgálják azáltal, hogy tőkét biztosítanak az új termékpiacok számára. Előadása második részében a tőkepiacok természetéről beszélt a professzor. Tőkére a megváltozott tudás vagy technológia nyomán létrehozható új termékek gyártóinak van szükségük. A tőkepiac által biztosított külső finanszírozás a beruházó vállalkozók számára nagyobb növekedési lehetőséget jelent, míg a pénzügyi befektetők a magas hozam fejében kockázatot vállalnak. Smith hangsúlyozta, hogy a befektetők a jövő termékeibe fektetnek be, s ez természetesen magában hordozza a bizonytalanságot, s így a bukás lehetőségét is.⁷ A tőkepiacra tehát alapvetően jellemző a más piacoknál nagyobb bizonytalanság, amely akkor erősödik fel, amikor forradalmian új iparágak kecsgetnek mesés hozamokkal. Ez elősegíti a nagymértékű és nagy koncentrációjú tőkemozgást, táplálja az „árbuborékok” kialakulását. A professzor erőteljesen hangsúlyozta, hogy termékek és szolgáltatások piacának léte, fejlődése nagymértékben függ a tőkepiactól, s így a két piac szoros kapcsolatban áll egymással.

Előadásában utolsóként, de a korábbi témákkal összefüggésben a globalizáció folyama-

⁷ Smith professzor saját szülővárosának példáját hozta fel. Wichita városkában 1929-ben 11 kis repülőgépgyártó cég működött, de egy évtizeddel később mégis három olyan név (Beech, Cessna, Stearman) tette a várost ezen új iparág központjává az Egyesült Államokban, amelyek közül egyik sem létezett még 1929-ben.

táról beszélt Vernon Smith, sajátos értelmezésben. Szerinte a globalizáció nem új jelenség, csak egy új szó a régóta létező migrációs és piacbővülési folyamat megnevezésére. Álláspontját történelmi kontextusban fejtette ki. A régi időkben a globalizáció az ősrégi vándorlásban testesült meg. A folyamat a következőképpen zajlott: több mint 125 ezer évvel ezelőtt crô-magnoni őseink Afrikából vándoroltak az Ibériai-félszigetre, illetve az európai földrész más térségeire. A korai emberek szerszámokkal, fegyverekkel kereskedtek, valamint szokásokat és tudást cseréltek, és kialakultak a kereskedelmi útvonalak és vadászterületek használatának szabályai. A kereskedelmi és kulturális csere bővülése gazdasági fejlődést hozott, a növekvő kereskedelem hozzájárult a termelés és a munkaerő specializációjához, ezáltal megteremtette a komparatív előnyök kihasználásának feltételét. Vernon Smith értelmezésében tehát a globalizáció azt a folyamatot jelenti, amelyben a termékpiac és a tőkepiac bővül, a munkaerő és a tudás nemzetközi cseréje egyre intenzívebbé válik. Mindez az erőforrások allokációjának hatékonyságát növelte évszázadokon keresztül, és teszi azt napjainkban is. A professor nagy nyomatékkal hangsúlyozta a globalizáció gazdasági fejlődésben betöltött jelentőségét. Az előadás üzenete egyértelmű volt: a gazdasági fejlődésben a piacbővülés, a kultúra- és tudáscsere rendkívül fontosak.

Douglass North és Vernon Smith meghívása az új institucionalisták konferenciájára talán azt jelzi, hogy az irányzaton belül is egyre elfogadottabbá válnak a „főáramú új institucionalizmusba” nem tartozó elméletek, vagy legalábbis az új institutionalista főáram nyitottabbá vált e nézetek megismerésére, még akkor is, ha a kutatások nagy része továbbra is megmarad a neoklasszikus közgazdaságtan berkeiben, ahogy ezt a szekció-előadások többsége is bizonyította.

A panelekben is elhangzott több olyan előadás, amely folytatta a két Nobel-díjas által képbe hozott kérdések elemzését. Ivo Bischoff (University of Giessen) *Institutional Choice in Social Dilemmas – An Experimental Approach* című előadásában a magatartás és az intézmények kapcsolatát elemezte, a kísérleti közgazdaságtan eszközeit felhasználva. Vizsgálata a közlegetők tragédiájának elkerülésére vonatkozott. Eredménye ellentmond a közgazdasági logikának: azt találta, hogy azok a csoportok, akiknek joguk van megváltoztatni a szabályokat, rosszabb teljesítményt produkálnak.

Matthias Erlei (Clausthal University of Technology) *Heterogenous Social Preferences* címmel tartott előadást. Kutatásának célja az volt, hogy bemutassa a társadalmi preferenciák hasznosságát a gazdasági magatartás elemzésében. Arra az eredményre jutott, hogy a preferenciák heterogenitása fontos szerepet játszik annak megmagyarázásában, hogy a laboratóriumi magatartás miért tér el a játékelmélet predikciójától. Ennek a jelenségnek a megmagyarázására szolgál a heterogén társadalmi preferenciák fogalma, amely a legtöbb magatartási anomáliát és ellentmondást képes megmagyarázni.

A *Morals, Norms, and Culture* panelben elhangzott mind a négy előadás különös érdeklődésre tarthatott számot. Benito Arrunada (Universitat Pompeu Fabra) *The Economic Effects of Christian Moralities* című előadásában a katolicizmus és a protestantizmus gazdasági értékekre gyakorolt hatásait elemezte. Megállapította, hogy a katolicizmus megkönnyíti a személyes tranzakciókat. Ezzel szemben a protestáns vallás olyan értéket hoz létre, amelyek a személytelen csereszerződések morális és jogi kikényszerítését szolgálják. Ezt a hipotézisét empirikus adatokkal is alátámasztotta a professor. Izgalmas kérdések kerültek felszínre a két vallás által támogatott intézmények jellege és a szerződések kikényszeríthetőségi módja terén.

John Drobak (Washington University) és Vojtech Cepl (Charles University) *Norms, Culture, and the Rule of Law* című tanulmányukat mutatták be. A két szerző azt vizsgálta, hogy a társadalom jogkövetése és a normák jellege hogyan hat a kikényszerítési költségekre. Elemezték azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a jogot támogató normákat.

A szekció harmadik előadásában – *Culture Rules: The Foundations of Rule of Law and Other Norms of Governance* – Amir Licht (Interdisciplinary Center Herzliya), Chanan Goldschmidt és Shalom Schwartz (mindketten Hebrew University of Jerusalem) a nemzeti kultúrák és a társadalmi intézmények kapcsolatairól szolgáltattak részleteket. 54 ország adatait felhasználva három alapvető normát (jog, korrupció, felelősségre vonhatóság) vizsgáltak. Eredmények szerint ezek a normák korrelálnak a nemzeti kulturális jegyekkel, és kultúránként különböznek. Kiemelték, hogy eredményeik alapján egy olyan keret dolgozható ki, amelyben az alapvető társadalmi intézmények közötti kapcsolatokat jobban meg lehet érteni.

David Rose (University of Missouri) *The Moral Foundations of Economic Behavior and Development* címmel tartott előadást. Megállapította, hogy az etikai korlátok a gazdasági magatartás erkölcsi alapjait jelentik a piacgazdaságokban, csökkentik a tranzakciós költségeket és az opportunizmust. Szerinte az etikai korlátok terén két problémát kell a gazdaságoknak legyőzniük. Először is a természetes etikai érzékünk nem tekinthető megfelelő standardnak. Másrészt, mivel az etikusan viselkedő felekkel történő kereskedésből származó előnyök közjóság jellegűek, ezért az etikai korlátok nem optimális mennyiségben termelődnek. Így azok az országok, amelyek megoldják ezt a közjóság-problémát, gyorsabban növekednek és fejlettebbek.

A *Trusting Experiments* panel szerzői a kísérleti közgazdaságtant alkalmazták kutatásaikban. Anders Danielson és Hakan Holm (mindketten Lund University) *Tropic Trust and Nordic Trust* című előadásukban a Tanzániában és Svédországban lefolytatott bizalomjáték és diktátorjáték eredményeiről adtak számot. Jean Ensminger (California Institute of Technology) *Social Norms and the Market: Evidence from Economic Experiments Around the World* címmel a fair magatartás és a bizalom, valamint a piaci intézmények kapcsolatait elemezte 16 kisközösség kísérleti adatait használva fel. Kenneth Koford (University of Delaware) *Experiments on Trust and Bargaining in Bulgaria: the Effects of Institutions and Culture* című tanulmány az átmeneti országok szemszögéből vizsgálta a gazdasági fejlődés és a bizalom, valamint a kooperáció kapcsolatát.

Amellett, hogy a magatartás-gazdaságtanhoz és a kísérleti közgazdaságtanhoz kapcsolódó kutatások nagyobb teret kaptak a konferencián, az új gazdaság is fokozott figyelemben részesült. A *New Technologies, Old Contracting* panelben három előadás foglalkozott a tudásgazdaság egy-egy problémájával. Veneta Andonova (ITAM) az internet és a mobiltelefonok elterjedésének intézményi meghatározóit kutatta a *Mobile Phones, Internet, and the Institutional Environment* című tanulmányában. E technológiák elterjedése különbségeinek magyarázatában az eszközspecifikusság kulcsszerepet kapott: míg az internet a magas eszközspecifikusság miatt magas kisajátítási kockázattal bír, s ezért elterjedése döntő mértékben függ az ország intézményi környezetétől, addig a mobiltelefonok esetében ennek az ellenkezője mondható el.

Rachel Bocquet és Olivier Brossard (mindketten Université de Savoie) *Determinants of IT Adoption, Organizational Change, and the Nature of the Firm: An Empirical Study of French Survey Data* címmel tartottak előadást. Kutatásukban francia vállalatokban vizsgálták, hogy az információs technológiák elterjedése milyen kapcsolatban áll a szervezeti innovációkkal és a környezettel. A vizsgálat célja az volt, hogy teszteljék a szerződéses és az evolúciós-kognitív vállalatelméleteket, amelyek riválisoknak tekinthetők. Eredményként azt hangsúlyozták, hogy nem lehet egyetlen modellel leírni a vállalati magatartást, azaz mindkét elmélet elfogadható.

Eric Brousseau (Université de Paris 10) és Thierry Pénard (Université de Rennes) egy új üzleti modellről beszéltek a *Digital Assemblers: the Economics of New Business Models* című előadásukban. Elsőként olyan elemzési keretet vezettek be, amelyben a moduláris termékek gyártásának lehetséges üzleti modelljei összehasonlíthatók, majd ezen a bázison

egy olyan elméleti modellt dolgoztak ki, amely ez előbbieket fenntarthatóságát magyarázza meg. Eredményeik segítenek megérteni azt az új vállalati rendszert, amely a fogyasztói igényeket magasabb szinten kielégíteni képes moduláris termékeket produkálja.

A konferencián a harmadik „új hangsúly” a politikai intézményeken volt. Sok előadás foglalkozott a politikai intézményrendszer jellemzőivel, fejlődésével és más intézményekkel való kölcsönhatásával. E téma köré szerveződött a *Political Contracting: Institutional and Collective Choice* panel. *Fernando Buendia* (University of Americas) *Institutional Change, Collective Action, and Cooperation* című előadása azt hangsúlyozta, hogy az intézményi változás és a kollektív akciók a demokratikus politikai intézményekből és magatartási normákból erednek, ugyanis ezek kollektív döntés eredményei. A kollektív akciók viszont megkövetelik a kooperációs probléma megoldását. A szerző egy olyan elméletet javasolt, amely kiutat mutat a nem kooperatív csapdából.

Gerald Hosp (University of Friburg) *The Media Rent-Seeking Society: Differences in Democratic and Authoritarian Environments* című előadásában egy izgalmas problémát elemzett: milyen tényezők korlátozzák a kormányzat információk járadékvadászatát a média világában. Megállapította, hogy demokratikus berendezkedés esetén a kormányzat informális és formális eszközöket is alkalmaz a média befolyásolására. A diktatórikus rendszerek viszont az információk közvetlen ellenőrzésére törekednek. A szerző a volt szocialista országok példáival igazolta a média szabályozásának módjait.

Democratization and Clientelism: Why Are Young Democracies Badly Governed címmel tartott előadást *Philip Keefer* (World Bank). Kutatása azt vizsgálta, hogy a fiatal demokráciákban hogyan függnek össze a teljesítmény, a gazdaságpolitikai eredmények és a demokratikus politikai intézmények. A szerző számos érdekes kérdést elemzett, ezek között bizonyítékokkal szolgált arra, hogy csak a hosszú múltra visszatekintő demokráciákban kisebb a korrupció, mint a többi országban. Kutatásai eredményeként azt is megállapította, hogy az újdonsült demokráciákban akkor kisebb a politikai csatározás, ha a közjavak kevésbé fontosak a politikusok számára. Az előadásban szóba került a szavazásvásárlás és a hitetőség problematikája is.

A fentebb felvillantott három „új hangsúly” az új institucionalisták éves konferenciáján talán annak az elfogadását jelzi, hogy az intézményi közgazdaságtannak nyitottabbnak kell lennie a különböző elméletek irányába, ha jobb magyarázattal kíván szolgálni a gazdasági folyamatokra. De az „új hangsúlyok” felbukkanása minden bizonnyal azt is jelenti, hogy az új intézményi közgazdaságtan mára a közgazdaságtan egyik „megállapodott” ágává vált.

Hivatkozások

- GROENEWEGEN, J.–KERSTHOLT, F.–NAGELKERKE, A. [1995]: Integrating New and Old Institutionalism: Douglass North Building Bridges. *Journal of Economic Issues*, Vol. 29. No. 2. 467–475. o.
- NORTH, D. C. [1990]: *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- VANDEBERG, P. [2002]: North's Institutionalism and the Prospect of Combining Theoretical Approaches. *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 26. 217–235. o.
- WILLIAMSON, O. E. [1998]: *Transaction Cost Economics: How It Works; Where It is Headed*. *The Economist*, Vol. 146. No. 1. 23–58. o.

Kapás Judit–Komáromi György